

Ояндаи журналистика: журналистикаи шабакавист

Мануэл Кастелс, Майкл Паркс, Брегте ван дер Хаак

Бозандешӣ оид ба журналистика дар асри шабакаҳои рақамӣ

Абзорҳои нав таҷрибаҳои журналистика

Дар зер мо шарҳи чузъии абзорҳо ва таҷрибаҳоеро меоварем, ки имконияти нави фаҳмиши касбро пешниҳод менамоянд. Бо истифода аз ин таҷрибаҳо чун чузиёт, мо шояд, тавонем тарҳи нави мушаххасоти журналистро тасвир намоем. Даъвати чорӣ ба рӯзноманигор на дар он аст, ки домани устураҳои кухнаро раҳо накарда, ба девори ҳозира тақия кард, балки дар он аст, ки аз оянда бояд нигарон буд, вале онро шахсан ва мустақилона бояд сохт.

1. Журналистикаи шабакавӣ [networked journalism]

Журналистикаи шабакавӣ ба раванди қобилияти тақсимшуда байни саби иттилоот, дар иштирок гузоштан ва паҳн намудани он мутааллиқ аст. Дар олами иттилоот ва иртиботот дар атрофи интернет мечарханд, симои журналисти гушанишин, ки дар танҳои кор мекунад ё дар гушае аз идораи ахбор маскан гирифтааст, бебозгашт кухна шуд. Журналисти муосир унсури муҳимми (шубаи алоқа) шабака аст, ки барои чамъоварӣ, коркард ва интишори иттилоот истифода мешавад (Beckett & Mansell, 2008; Jarvis, 2006).

То андозе метавон дар бораи он гуфт, ки типҳои нави мушаххасоти касбӣ— «журналисти шабакавӣ кунонидашуда» шакл гирифта истодааст, ки дар навбати худ субъекти журналистикаи шабакавист.

Нақши қобилияти касбӣ, чӣ дар рафти гирдоварии иттилоот бевосита дар майдони руҳдодӣ ҳодисаҳо ва чӣ дар муайян намудани маънии маълумоти чамъоваришуда, хануз ҳам омили муайянкунанда аст. Муаллифи хабар ва таҳлил будан қимати худро гум накардааст, вале ба дараҷаи муайяне алақай аз таҷрибаи шабакавӣ кунонидашуда вобастагӣ дорад, ки он бастагӣ ба манбаъҳои журналист, шарҳу тафсириҳо ва аксуламали чомеа дорад ва аксари ин вобастагӣҳо бо қор тавассути интернет саҳт алоқаманданд.

Таҷрибаҳои маъниофаринӣ маъмулан тавзеъшуда нестанд, вале онҳо ҳам ба шакл ва табиати шабакавии чамъоварии иттилоот ва санҷиши далелҳо тақия мекунанд. Дар нуктаи муайяни раванд овози ягона-овози муаллифи хабар, ровии дoston/сужет (инфиродин буданаш ҳатмӣ нест, метавонад гуруҳи муаллифон боашанд) талаб карда мешавад. Натиҷаи журналистикаи шабакавӣ теъдоди зиёди муаллифони ба ҳам омада аст. Барои манзур намудани образи журналистӣ шабакавӣ мо се мисол меоварем.

А. Дар Чин ва Ҳонгконг пас аз мавҷи худкушии қоргарон, ки шомили ширкати Foxconn буданд (дар фабрикаҳои ширкат қисми зиёди iPhone, iPod, iPad истехсол мешавад), гуруҳи олимон, журналистон, намояндагони созмонҳои ғайридавлатӣ ва донишҷуён пайдо шуд, ки барои ҷустори шабакавии иттилооти муътамад оид ба ин ширкат муттаҳид шуданд. Дар ширкат тахминан миллион нафар қор мекунад ва садорати он якравона вуруди журналистонро ба муассиса иҷозат намедиханд. Донишҷуёни аъзои ин чомеаи шабакавӣ барои таҷрибаомузии тобигона ба ширкат омаданд ва

маълумотро бевосита аз коргарон гирифта, ба андозаи кофӣ расму наворҳо барошанд. Маълумоти чамъоваришуда барои дигар аъзои шабака дастрас шуд ва метавонист барои таҳияи маводи инфиродӣ бо гирифтани иҷозати чомаеаи шабакавӣ истифода шавад. Ва чунин ҳам шуд. Китобҳо, филми мустанад ва мақолаҳои ақдемкӣ рӯи қор омаданд. Масалан, филми кутухметражи коргардон Джек Сию-«Deconstructing Foxconn» намунае аз он аст.

Б. Сабаби шӯриш дар Тунис дар моҳи декабри соли 2010. Дар оғози шӯриш Муҳаммад Буазизӣ, ба нишони эътироз алайҳи қорманди мақомоти давлатӣ барои даҳолаташ дар дуқони сабзачотфуруши ӯ, худсузӣ қард. Ин амали эътирозӣ бо телефони ҳамроҳи арзонсифат наворбардорӣ ва дар шабака гунҷонда шуд. Аммо он «ролики сироятқунанда» нашуд, зеро дар Тунис ин шабака аз қониби ҳуқумат баста шуда буд, вале навор ба дасти тунисиёни масқуни хорича расид, ки миёнашон Сомӣ бин Ғарбия буд ва ӯ ба мониторинги муҳтавои интернетӣ тунисӣ барои навиштани хабарҳои сиёсӣ ва мудирияти хабарҳо дар сомонаи nawaat.org машғул буд. Канали телевизионии Al Jazeera видеоро аз сомонаи nawaat.org гирифта дар нашри хабаре қойи дод, ки дар Тунис пахш мешуд. Хамин тавр барои бисёре аз тунисӣҳо манбаи хабарӣ оид ба ҳодисаи фоҷиабори рамзӣ канали телевизионӣ Алҷазира шуд (Zuckerman, 2011).

В. Микроблогҳо дар Чин. Дар Чин микроблогҳо дар платформаи Weibo он манзалатеро доранд, ки дар ақсои олам Twitter дорад (воқеан он дар Чин баста аст). Қабл аз ҳама барои он ки дар он метавон иттилоотро ба иштирок гузошт ва ба суръати баланд паҳн намуд. Ба шарофати афзоиши босуръати теъдоди микроблогерҳо Weibo ба қйзе шабеҳи «очонсии иттилоотӣ шаҳрвандӣ» мубаддал шуд, дар ҳолати ҳадисаҳои фасод ва мочароҳои марбут ба шахсонӣ расмӣ тавачҷухро қалб менамояд.

2. Краудсорсинг ва муҳтавои аз қониби қорбарон таҳияшуда

Краудсорсинг ҳудуди журналистикаи мардумиро васеъ намуда, доираи бузурги таҷрибаҳоеро фаро мегирад, ки имқоноти «ақли дастчамъонаро» дар гирдоварӣ, тафтиш, нақли ҳодиса истифода меқунанд ё вазифаи интиҳобро дар истехсоли хабар иҷро менамоянд. Муҳтавои аз қониби қорбарон таҳияшуда-сурат, навори овозӣ, видео, шарҳи матн ва дигар маводест, ки бо шарофати иштироқи аудиториа мавриди истифодаи ширқатҳои хабарӣ ё сомонаи хабарӣ қарор мегирад.

Бозёбии иттилоот ва гирдоварии он аз қониби рӯзноманигорони мардумӣ имқонияти дониستاني паҳлуҳои бешқумори воқеъиятҳои тағйирёбандаро дар микёси қаҳонӣ ва аз нигоҳи маҳсусиятҳои маҳалл даҳқанд афзун меқунанд. Бо ин ҳама ин «порчаҳо»- ниёз ба тафтиши далелҳо, тасфияи онҳо ва бештар ба ташреҳ ва таҳлил доранд, то ки маънӣ ба даст оварда шавад, ҳарқанд ки ин вазифаро ҳам қисман метавон ба души краудсорсинг гузошт. Дар ҳақиқат дар шароити қараёни билоросилаи гузоришҳо (дар муқоиса бо шаклҳои қаблии сунатии расонаҳо), арзиши иловагӣ, ки журналистони қасбӣ таъмин меқунанд, дар он аст, ки онҳо метавонанд маълумотро ҳамгиро намоянд, бо замина таъмин созанд ва маънии тоза аз иттилооти чамъоваришуда истиҳроқ (берун оваранд) намоянд.

Бисёре аз созмонҳои хабарсоз алақай фаъолона ба қрудсорсинг қалб шуда, бо шеваҳои муҳталиф аз маводи қорбарон таҳиянамуда истифода мебаранд; метавон маҳсус пешсафии BBC и The Guardian-ро дар ин қода қайд қард. BBC дар Британияи Қабир бо

краудсорсинг таҷриба мегузаронад ва баъзан ҳатто дар микёси ҷаҳонӣ ҳам. «Утоқи хабарии корбарон» -и BBC дар Лондон, аз эҳтимол, бузургтарин таҷриба дар ин навъи журналистика бошад. Журналисти пешбари BBC UGC hub Сильвия Костельтой дар ин бораи ин таҷриба чунин мегуяд:

- «дониши омма имрӯз ва алҳол бояд қисми таркибии ҳар навъ журналистика бошад. Ин албатта кашфиёти нав нест ва он аз он ҷӣ ки ба ин ё он дараҷа қаблан медонистем, пайдо шудааст. Ҳар корманди BBC аз имкони истифодаи манбаи иловагӣ хушхол аст. Мо ҳеч гоҳ хабарро бидуни тафтиши дуқарата дарҷ намекунем. Краудсорсинг яке аз роҳҳои бисёрест, ки мо хабар месозем. Мо аз тамоми расонаҳои иҷтимоӣ барои дарёфти манбаҳои иттилоот ва мӯроқибат аз инкишофи ҳодисаҳои истифода мебарем. Дар ҳар гушаи олам журналисте ёфт мешавад, ки дар бораи ҳодисаи қудрати хабар додан, дошта бошад. Агар ман дар Твиттер сабти «Бетартибҳои нав дар Ҳакни»-ро бубинам ва онро танҳо дар сомоннам бознашр кунам, ин хеле ҳам содалавҳона аст. Агар ман ташреҳоти афзояндаро дар дигар шабакаҳои иҷтимоӣ бубинам—ман имкони санҷидан ва тафтиши онҳоро пайдо мекунам ва кормандамро ба он ҷо мефиристам ва ин шеваи дурусти ҷалби шабакаҳои иҷтимоӣ дар фаъолияти касбӣ аст» (Costeltoe, 2011).

Намунаи хуби боз як ташкилоте, ки қораш бо муҳтавои корбарон таҳиянамуда қобили зикр аст, телевизиони Al Jazeera мебошад. Дар ҷараёни низои исроилиён бо ғаластинҳо дар соли 2009 дар қитъаи Ғазза, Al Jazeera ба бинандагони худ пешниҳод намуд, ки видео ва суратҳои ҳуҷуми исроилиёнро дарҷ кунанд ва ии маводро таҳти муҷтави Creative Commons дастраси ҳамагон қард, то ки маводи гирдоваришуда бо медиастратегияи уфуқӣ ва хуб тарҳрезӣшудаи Изроил рақобат қарда тавонад. Паҳнқунандаи сартосарии арабӣ видеохостинги сюжетҳои ҳадашро дастгирӣ мекунад, ки барои бознашр аз ҷониби блогерҳо ва дигар расонаҳо дар асоси литсензия Creative Commons 3.0, тақмил, қорқард ва интишори минбаъдаро иҷозат медиҳад (ниг.. <http://cc.aljazeera.net/content/launch-press-release>).

NOS, телевизиони ҷамъияти Нидерландия, аз краудсорсинг дар таҳияи хабарҳо дар доираи барномаҳои NOS Net истифода мекунад. Роҳбари ин барномаҳо Бас де Врис мегуяд: «NOS Net — шабакаи одамоне, ки донишу таҷрибаашонро аз журналистони канали телевизион қарғ намедоранд. Лоиха бар он тақя мекунад, ки бинанда/қорбар аз ҳар журналисте бештар ва хубтар ин ё он мавзӯро медонад. Дар олами шабакаҳои иҷтимоӣ, бо ин роҳ метавонем талоши норӯзноманигоронро муҷтаҳид намоем ва муҳовараро оғоз бубаҳшем. Мо онҳоро «шарикони хабарсоз»-и худ меномем. Бештар вақт онҳо бо як «ламс задани мушак» бо моанд. Мо хостори соҳтани манбаи дониш ҳастем. Ҳамчун рӯзноманигор натанҳо мо, балки ҷомеа ҳам манфиат мегирад. Ҳадафи мо, ҷӣ дар Нидерланд ва ҷӣ берун аз он, таъмин намудани фаровонии нуқтаҳои назари гуногун аст» (de Vries, para. 1—6).

Краудсорсингро баъзан дар қолаби wiki (wiki-формат) барои навистани ҳодисаҳои хабрӣ ё таҳрири сюжетҳои аудиовизуалӣ бо қумаки онлайнмуҳарирон, ба монанди Stroome.com. истифода мекунанд.

Табиист ки яке аз шаклҳои краудсорсинг маблағгузори ҷамъиятии лоихаҳои журналистон, иштироки ҳонада-қорбар-бинанда дар ҳалли масъалаи маҳз қадом мавзӯҳо бояд таҳқиқ ва аз ҷониби журналистон бояд баррасӣ шавад, ҳам ҳаст. Ҳусусан, дар шароите

ки имконоти расонаҳо ё журналисти мушаххас маҳдуд аст. Намунаи хеле ачиб дар ин бора дар ИМА Spot.us, вебсомона барои маблағгузори чамъиятӣ барои гузоришҳои муҳим ва Kickstarter.com, як чамъияти густурда барои маблағгузори дастчамъонаи лоихаҳои иҷтимоӣ, технологӣ ва фарҳангӣ ҳастанд.

3. Дарёфт, таҳлил, айёнигардонӣ ва харитасозии маълумот (додаҳо)

Ба сифати манбаъи иттилоот ва таҳлил имрӯз маҷмуи азиме аз додаҳои рақамӣ дастрасанд. Додаҳо метавонанд ҳамчунин абзоре барои ҳамзамон таҳияи маводу мақолаҳо бошанд. Рӯзноманигорон қобилияти беҳтар дар пайдо намудани роҳ ба муҳити иттилоотӣ доранд, то ки ба барномасозон, дизайнеру ҳақерҳо мусоидат намоянд- ба онҳое ки дар соҳаи ифшо намудану ворид шудан ба иттилооти рақамӣ бо салоҳияти беҳтар мучахҳазанд. Бо доштан як олам маълумот дар ихтиёри худ, рӯзноманигорон метавонанд ба он таҳлил, замина, тафсир ва нақл оид ба маънии онҳо илова намоянд. Намунаи одӣ метавонад Wikileaks бошад.

Албатта кушодани додаҳо ва дастарсии номаҳдуду идомадори иттилооти рақамӣ унсури муҳими бақои журналистика-чун унсури манофеи ҷомеа аст. Зарур аст ки рӯзноманигорон беш аз пеш дар масъалаи дарёфти додаҳо ва таҳлили онҳо дар асоси ҳамкорӣ бо коршиносон бояд донотар бошанд.

Баъзе донишу тачрибаҳо аз соҳаи илмҳои иҷтимоӣ ҳамчунин барои рӯзноманигор заруранд, то ки ба маълумоти сатҳи мушкилтар сарфаҳм равад. (Patterson & Lehman, 2012). Хар қадар ки мо жарфтар дар баҳри беканори иттилоот фуру равам, то он дам ҳеҷ маъние надорад, ки дар нисбаташ аз шеваҳои робита ва инфисол кор нагирем ва рӯзноманигорон миёнаравони асосии байни додаҳо, иттилоот, донишҳо ва тачрибаҳои иҷтимоӣ боқӣ мемонанд. Аммо онҳо ин корро дар танҳои анҷом додан наметавонанд. Рӯзноманигорон дар соҳаи илмҳои иҷтимоӣ бояд олим шаванд?. На, зеро дар тафовут аз чунин олимони рӯзноманигорон ва ровиён ва аудиторияи зерҳадафшон қисме аз ҷамоати олимони нестанд. Қори журналист дар сатҳи донишдони далелҳо ва таҳлилашон хотима намеёбад. Хунари нақл кардани ҳодисаҳои муҳим ва тавонмандии таҳлилий маҳз бунлоди касби журналистӣ ҳастанд

Рӯзномаи The Telegraph (Британияи Кабир) намунаи аввали чунин муносибатро пешкаш мекунад

Рӯзноманигори Telegraph маҳсулоти пешрафтаи барномавии муътадилро барои ошкор намудани алоқамандӣ дар дохили ғарами ҳуччатҳо (ҳисоботи аъзои парламон оид ба хароҷоте ки дар доираи фаъолияти вакилашон анҷом додаанд) ки аз манбаашон дастрас намудаанд, истифода мекунад; журналистон истифодаи маблағҳои намояндагиро пайдо мекунад, ки барои гирифтани молҳои ғайриманқул, пардохти хароҷоти шахсӣ ё қаллобӣ бо андоз сарф шудаанд (ниг. <http://parliament.telegraph.co.uk/mpsexpenses/home>). Вақте парламон дар ҷавоб ба иттиҳомҳои рӯзнома маҳфиятро аз рӯи боз 458 832 саҳифаи чунин ҳисоботҳо бардошт, рӯзномаи The Guardianро ин базаи маълумотро дар сомонаи худ дарҷ намуд ва аз тамоми хонандагон хоҳиш намуд, ки аз рӯи масрафи дупутатҳояшон тадқиқот гузаронанд ва дар маҷмуъ 32 755 хонанда дар тадқиқот ширкат намуд

Намунаи амрикоӣ ҳам ҳаст, он истифодаи алгоритмҳои чамъоварӣ ва муқоиса иттилооти дастрас дар сомонаҳои идораи маҳалии политсия ва дигар ҳадамоти шаҳрвандӣ

дар Чикаго аз чониби Эдриан Головати аст. Дар оғоз ин лоиха дар доираи ChicagoCrim фаъолият мекард, баъдан то сатҳи агрегатори иттилооти маҳаллӣ ва хабарҳои EveryBlock рушд кард (ниг. www.holovaty.com/writing/chicagocrime/tribute ва <http://chicago.everyblock.com>).

Дар Шветсия Garminder Foundation, як ТҒД-и аз чониби Ханс Рослинг дар соли 2005 таъсисёфта аст, ки идеяи нигоҳ ба олами атроф тавассути далелхоро тарғиб мекунад. Ин ташкилот абзорҳои таҳия менамояд, ки иттилооти омори дар шакли ғанӣ ва диданбоб пешкаш менамояд. Ба қавли Рослинг Trendalyzer (функсияи барномаи Garminder) барои корбарон зебогии додаҳои омори ва алоқаи онҳоро бо замон нишон медиҳад. Фарзияи ҷорӣ Trendalyzer соли 2006 ҳамчун Garminder World, китобхонаи онлайнӣ омори ҷаҳонӣ дар соҳаи рушди байналмилалӣ мавҷуд аст. Соли 2006 Google онро- Trendalyzer-ро харид ба худ гирифт (см. <http://www.garminder.org/about-garminder>). Ба ҳамин монанд, Datablog ва Datastore дар сомонҳои аёнигардонии додаҳо барои ҳар кас имкон медиҳад (Rogers, 2011). Лоихаи америкоии One Million Dollar Block аёнигардонии (визуализатсияи) бучетҳои шахро аз зовияи маҳаллаҳои шахр пешниҳод менамояд (Wagner, 2005, para. 1).

Миёни дигар мисолҳо кори докторанти Лайло Ширин оид ба расонаҳо аз Донишгоҳи Калифорнияи ҷанубӣ қобили зикр аст. У таҳлили маъноии инкилоби Мисрро бо истифода аз додаҳои тавассути Твиттер ҷамъоваришуда анҷом додааст. Кори ба ҳамин монанд барои арзёбии муносибати омма ба ҳодисаи идеяҳои анҷом дода шудааст, ки дар рафти интиҳоботи соли 2102 ҷой доштанд. Лоихаи Theyrule.net ба он равона шудааст, ки нишон бидиҳад ҷӣ тавр намоёндагони синфи ҳоким аз тариқи таҳлили мукаммали шӯрои директорони ширкатҳои пешсафи амрикоӣ ба ҳам алоқаманд ҳастанд. Дар лоихаи NomadicMILK расоми ҳоландӣ- Эстер Полак аз додаҳои GPS-треккерҳо бари нишондони хати сайри шир дар Африко истифода мекунад (Netherlands Media Art Institute, 2009). Қаблан ба ҳамин монанд лоихаеро анҷом дода нишон дода буд, ки асоси панири ҳоландӣ шири дар Латвия истеҳсолшуда аст.

4. Видеожурналистика(журналистикаи визуалӣ)

Видео беш аз пеш матн хабарро ҳамчун манбаи асосии хабар, иваз менамояд. Матн, видео ва овоз бештару бештар дар нақли журналист бо ҳам омезиш меёбанд ва механизмҳои ҷустуҷӯи дар пояи муайянкунии визуалӣ асосёфта донотару донотар мешаванд. Саводноқӣ дар истифодаи забони визуалӣ барои журналистон дорои аҳамияти бештар мегардад. Шартҳои муҳими касбият фаҳмиши бештари он мегардад, ки иртибототи визуалӣ ҷӣ тафовутҳо дорад. Таъмини фаъолиятҳои рақамӣ ҳангоми нақли визуалии ҳодиса хеле муҳим аст, зеро на танҳо бинадро ҷазб мекунад, балки дарки визуалии дostonро ғанитар менамояд. Телевизионҳои муттасил барои ба ҳам омадани телевизион, интернет ва телефонҳои ҳамроҳ қадами ояндаанд. Журналистика беш аз пеш ҳамзамон визуалӣ ва матнӣ мешавад, бо порчаҳои видео, ки ба таври табиӣ ба мақолаи сомона ё ҳангоми тақмили гузориши телевизионӣ аз тариқи унсурҳои матнӣ ворид мешаванд.

Намунаи ҷунин корҳои журналистӣ ба таври кофӣ вучуд дорад. Money & Speed: Inside the Black Box (2011), лоихаи интерактивӣ, ки VPRO Dutch Broadcasting сохтааст, ояндаи соҳаи молия ва савдору (дар биржаи фондҳо ва арзҳо) таҳқиқ мекунад; филми мустанад дар мулҳақоти iPad- бастабандӣ шудааст ва аз додаҳои вақти воқеии биржа, маводи зиёди

иловагӣ ва ишора ба дигар марчаъҳо иборат аст. (ниг. <http://itunes.apple.com/us/app/money-speed-inside-black-box/id424796908?mt=8>). Prison Valley (Dufresne & Brault, 2011).

National Film Board аз Канада аз инкишофи филмҳои мустанади ҷандрасонаии интерактивӣ ба қадри кофӣ фаъолона дастгирӣ менамояд, ки дар таҳияи онҳо журналистон ва кинематографистон даст доранд. Яке аз лоиҳаҳои бештар назаррас дар Канада лоиҳаи Highrise (n.d.) аст, ки мауллаифон ба тадқиқоти «зиндагии амудӣ» дар шаҳрҳои дунё машғуланд. Дар ин барномаҳо радио, видео, блогҳо, филми мустанади классикӣ дар ҷаҳорҷуби як лоиҳаи онлайнӣ инкишофёбанда ба ҳам меоянд).